

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Stark, Laura

Title: Kulttuuri ja aids-kriisi : vastikkeellinen seksi tansanialaisessa slummissa

Year: 2018

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 2018

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Stark, L. (2018). Kulttuuri ja aids-kriisi : vastikkeellinen seksi tansanialaisessa slummissa. In P. Hämeenaho, T. Suopajarvi, & J. Ylipulli (Eds.), *Soveltava kulttuurintutkimus* (pp. 77-100). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas, 259.

Recommended citation: Stark, L. (2018). Kulttuuri ja aids-kriisi : vastikkeellinen seksi tansanialaisessa slummissa. In P. Hämeenaho, T. Suopajarvi, & J. Ylipulli (Eds.), *Soveltava kulttuurintutkimus* (pp. 77-100). Tietolipas, 259. Helsinki, Finland: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KULTTUURI JA AIDS-KRIISI: VASTIKKEELLINEN SEKSI TANSANIALAISESSA SLUMMISSA

Artikkelissa tarkastellaan etnologian keinoin miksi Tansanian nuoriso harjoittaa korkean hiv-tartuntariskin omaavia seksuaalisia käytänteitä. Tutkimus perustuu Tansanian suurimmassa kaupungissa Dar es Salaamissa tehtyihin 128 teemahaastatteluun. Analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, että kulttuuristen odotusten ja asenteiden huolellinen analyysi antaa tutkijoille mahdollisuuden löytää uusia ratkaisuja hiv-tartuntariskin vähentämiseksi köyhillä kaupunkialueilla Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.

Johdanto

Afrikkalaisten seksuaalisuutta on seurattu aids-pandemian vuoksi tarkkaan jo yli neljännesvuosisadan ajan. Vuonna 2012 maailmassa oli arviolta 35.5 miljoonaa hiv-tartunnan saanutta ihmistä. Samana vuonna uusista tartunnoista 70 prosenttia tapahtui Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.¹ (UNAIDS 2013, 12.) Tansania on maailmanlaajuisissa tartuntatilastoissa tällä hetkellä seitsemäntenä ja maassa asuu arviolta 1.5 miljoonaa hiv-positiivista ihmistä. Keskityn artikkelissani Tansanian väkirikkaimpaan kaupunkiin, Dar es Salaamiin. Noin viiden kilometrin päässä kaupungin keskustasta sijaitsevat 16 000 asukkaan *Kijito* ja 12 000 asukkaan *Mahalikavu*.² Molemmissa lähiöissä eletään kaupungin kurjimmissa oloissa, ja ne ovat YK:n (2010, 14–15) määritelmän mukaan slummeja. Paikallishallinto arvioi, että noin 75–90 prosenttia väestöstä on sunnimuslimeita.

Tutkimuskirjallisuudessa vastikkeellisella seksillä (engl. *transactional sex*) on osoitettu olevan tärkeä rooli hiv-tartuntojen korkeissa luvuissa Saharan eteläpuolisessa Afrikassa.

Vastikkeellisessa seksissä naiset tarjoavat miehille seksiä rahaa ja materiaalisia hyödykkeitä vastaan. Tutkimissani lähiöissä vastikkeellista seksiä harrastivat lähinnä naimattomat naiset.³ Islamilaisen lain mukaan kaikki seksuaalinen aktiivisuus on kielletty sellaisten henkilöiden välillä, jotka eivät ole keskenään naimisissa (*zina*). Tästä huolimatta useat informantit kertoivat

zinan olevan sekä tavallista että yleistä heidän asuinalueellaan, koska ihmisten elämä vaikeissa oloissa on niin raskasta (*maisha magumu*). Esiaviollista seksiä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa keskitytään pääasiassa terveydenhuoltoon liittyviin kysymyksiin ja siksi on tärkeää määritellä, mitä tässä tarkoitan termillä *vastikkeellinen seksi* (transactional sex), joka ei ole sama asia kuin prostituutio. Vastikkeellisen seksin voi ajatella jatkumoksi, jonka toisessa päässä on ammattimainen seksityöläisyys ja toisessa päässä vakituisen poikaystävä tai aviomiehen takaama taloudellinen huolenpito.⁴ Näiden ääripäiden väliin mahtuu monenlaisia, kestoltaan vaihtelevia intiimejä suhteita. Afrikkalaisissa kulttuureissa rakkaus ja raha kietoutuvat tiiviimmin yhteen kuin mihin olemme länsimaalaisissa kulttuureissa tottuneet,⁵ eikä rahaa nähdä rationaalisenä ja kylmänä vaihdannan välineenä. Päinvastoin, rahalla ilmaistaan tunteita ja välittämistä ja sitä pidetään parhaana lahjana, jonka ystävät tai sukulaiset voi toiselleen antaa (Hunter 2010: 180; Poulin 2007; Swidler and Watkins 2007).

Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on toimeenpantu valistuskampanjoita, joilla pyritään ehkäisemään hiv-tartuntoja ja aidsia vaikuttamalla yksittäisten ihmisten käyttäytymiseen. Esimerkiksi niin sanottua ABC-menetelmää on opetettu laajasti: ”pidätydy seksistä” (*Abstain from sex*), ”ole vastavuoroisesti uskollinen partnereillesi” (*Be mutually faithful to partners*) tai ”käytä kondomia” (*or use a Condom*).⁶ Vielä 1980-luvulla arvioitiin, että kasvava tietoisuus aidsin vaaroista lopulta vähentäisi hiv-tartuntojen riskiä alueella (esim. Caldwell et. al. 1989, 225). Tutkimukseeni osallistuneet ihmiset kertoivat, että heidän naapurustonsa naimattomien nuorten keskuudessa vastikkeellinen seksi alkoikin päinvastoin lisääntyä 1990-luvun alkupuolella. Syynä tähän on heidän mukaansa ’globalisaation’ (*utandawazi*) leviäminen nuorten keskuudessa, mistä johtuen uudet, erityisesti seksiin ja pornografiaan liittyvät käsitykset ja mielikuvat ovat tulleet yhä useampien nuorten ulottuville television, videoiden,⁷ ja viime aikoina myös matkapuhelinten välityksellä. (Stark 2013).⁸

Myös tutkimukset ovat osoittaneet, ettei hivin ja aidsin vastainen valistus ole kyennyt pysäyttämään epidemian leviämistä odotetulla tavalla.⁹ UNAIDS:n (2013,127) mukaan 15–24-vuotiaista tansanialaisnuorista tytöillä ja naisilla vain 48 prosentilla ja pojilla ja miehistä vain 43 prosentilla on riittävästi tietoa ja tosiasioihin perustuva käsitys hivistä ja aidsista. Tarvitaankin lisää tutkimusta nuorten kulttuurisista käytänteistä ja käsityksistä, jotta voisimme paremmin ymmärtää, miksi hiv:tä koskeva tieto on edelleen vaillinaista ja miksi valistuksen lisääminen ei ole tuottanut odotettua muutosta nuorten käyttäytymisessä (Leclerc-Madlala et. al. 2009). Köyhyydessä eläville tansanialaisille aids, jota ei pitkän itämisaikansa vuoksi edes pidetä välittömänä uhkana, on vain yksi riski monien joukossa. 40-vuotias Tumaini¹⁰ kertoo, että hänen

naapurustossaan asuva nuoriso ”kyllä tietää, että aids on vaarallinen, mutta he sanovat, että kaikki kuolevat aikanaan. Ihminen voi kuolla malariaan tai syöpään, mihin tahansa”.

Haastatteluaineiston perusteella kysyn: *Miksi lähialueiden nuoret harjoittavat seksisuhteita, vaikka yleisesti tiedetään, että niihin liittyy hiv-tartunnan vaara? Miten kulttuuristen normien ja odotusten tuntemus voisi auttaa tutkijoita, kun he etsivät ratkaisuja hiv-tartuntariskin alentamiseksi Tansanian köyhillä kaupunkialueilla?* Tutkimuksen pääasiallinen menetelmä on kontekstuaalinen teema-analyysi.

Etnografiset kenttätyöt Dar es Salaamissa

Seitsemän kenttätyöjakson aikana vuosina 2010–2015 tein 152 puolistrukturoitua seksuaalisia suhteita ja sukupuolirooleja koskevaa haastattelua. Haastateltavat olivat 13–62-vuotiaita, heistä 79 % oli naisia ja 21 % miehiä. Naisten suuri osuus johtuu siitä, että haastatteluja tehtiin päiväsaikaan, jolloin naisia oli enemmän kotona kuin miehiä, jotka joko työskentelivät epävirallisilla työmailla tai olivat etsimässä satunnaista päivätyötä. Haastateltavat edustivat 30 eri etnistä ryhmää.¹¹ Koulutustason osalta 75 prosentilla haastateltavista oli ainoastaan peruskoulutus (ikä 7–14) tai sitä vähemmän opintoja. Kvantitatiivisin menetelmin kerätty aineisto ei ole välttämättä aina luotettavaa, koska Saharan eteläpuolisessa Afrikassa naisilta edellytetään säädyllisyyttä, mikä saattaa vaikeuttaa seksuaalikäyttäytymiseen ja intiimeihin kokemuksiin liittyvän tiedon tavoittamista kyselyillä.¹² Siksi olen käyttänyt omassa tutkimuksessani etnografisia menetelmiä ja puolistrukturoituja haastatteluja soveltaen niin sanottua kolmannen henkilön näkökulmaa (*third-person elicitation*), jossa haastateltavilta kysyttiin, mitä *muut tekevät*, ja mitä *muut ihmiset* heidän naapurustossaan sanovat tai uskovat.

Haastattelut tehtiin pääosin swahilin kielellä ja niissä avusti neljä naispuolista tulkkia. Pidän tärkeänä, että tulkit, joiden kanssa haastatteluja tehtiin, tunsivat haastateltavien kulttuurin ja tavat (kaksi tulkkia asui samalla alueella haastateltavien kanssa). Varsinaisen käännöstyön lisäksi he selittivät kulttuurisia käsityksiä ja käytänteitä, mikä auttoi paremmin ymmärtämään haastateltavien kertomia asioita. Kulttuurisen koodiston hallinta ja vuorovaikutus haastateltavien kanssa sen mukaisesti loi luottamusta tulkkien ja haastateltavien välille, mistä kertoi esimerkiksi se, että haastateltavat, jopa nuoret miehet, usein vitsailivat naistulkkien kanssa puheena olleista asioista tai kertoivat sellaisista henkilökohtaisista kokemuksista, joita haastatteluissa ei erikseen käsitelty. Slummialueella, jossa vain harvoin liikkuu valkoisia ihmisiä, tämä oli osoitus

luottamuksesta, jollaisen saavuttaminen ei olisi ollut minulle yksin mahdollista, vaikka olisin puhunut sujuvasti suahilin kieltä.

Etnografiset menetelmät sopivat hyvin vastaamaan edellä esitettyihin kysymyksiin. Ne eivät kuvaa ainoastaan sitä, *mitä* ihmiset tekevät, vaan myös *miksi* he tekevät niin tai näin. On tavallista, että haastattelutilanteessa tiukasti ennalta laadittua kysymyslistaa ei ole, vaan keskustelu etenee vapaasti ja tutkija on avoin esittämään uusia, haastateltavan antamien vastausten pohjalta nousevia kysymyksiä. Tällä tavoin etnografista tutkimusotetta toteuttavan tutkijan on mahdollisuus törmätä myös sellaisiin ilmiöihin, joiden olemassaoloa hän ei ole tutkimusta aloittaessaan pystynyt huomioimaan.

Vastikkeelliseen seksiin liittyviä käyttäytymismalleja tutkittaessa on tärkeä tarkastella ilmiötä sekä miesten että naisten näkökulmasta, sillä kuten myöhemmin osoitan, ne poikkeavat selkeästi toisistaan. Toinen syy molempien sukupuolten haastattelemiseksi on se, että Tansaniassa useimmat nuoret naiset haluavat antaa säädyllisen kuvan itsestään ja siksi he pitävät esiaviolliset suhteensa salassa, mikäli se vain on mahdollista. (ks. Heald 1995, 134; Haram 2005; Wight et al. 2006). Monet nuoret naiset vakuuttivatkin minulle haastattelujemme aikana kunniallisuuttaan ja korostivat pysyttelevänsä kotona sen sijaan, että he viettäisivät aikaansa klubeilla tapaamassa seksikumppaneitaan. Myöhemmin, kun haastattelin näiden nuorten naisten vanhempia naispuolisia naapureita, sain kuulla, että samat nuoret naiset lähtevät iltaisin ulos etsimään miespuolisia kumppaneita.

Naimattomat naiset, joilla oli lapsia, muodostivat tärkeän tietolähteen. He kertoivat henkilökohtaisista kokemuksistaan avoimemmin osittain sen vuoksi, että heidän oma seksuaalinen aktiivisuutensa oli raskauksien myötä paljastunut, eikä sitä ollut siksi enää syytä kieltää tai salata. Myös miespuolisilta haastateltavilta sain paljon tietoa ja usein he pukivat taitavasti sanoiksi omia käsityksiään naisten motiiveista vastikkeellista seksiä koskevissa tilanteissa. Esimerkiksi 20-vuotiaan Suleimanin mukaan Kijitossa harjoitettava vastikkeellinen seksi heijastelee etnisten ryhmien välistä kanssakäymistä. Alkujaan maaseudulta peräisin olevat, seksuaalista käyttämistä kontrolloivat normit, väljenevät kaupunkien etnisesti heterogeenisissä ympäristöissä. 21-vuotias Athumani kertoi, että osa tytöistä solmii vastikkeellisia seksisuhteita saadakseen itselleen lisää yksityisyyttä muutettuaan Dar es Salaamiin. Maaseudulta muuttaneet nuoret joutuvat usein nukkumaan tiiviisti yhdessä vuokrahuoneessa Kijitossa, mutta tyttö voi löytää yksityisyyttä ja rauhaa, jos hän muuttaa asumaan kahdestaan miehen kanssa. Miesten naisia koskevien kuvausten huomioon ottaminen ei tarkoita sitä, että miehille pitäisi antaa lupa puhua naisten puolesta. On kuitenkin tärkeää, että heidän näkökulmansa on analyysissä mukana,

koska miesten tulkinnat naisten käyttäytymisestä motivoivat omalta osaltaan heidän omaa sukupuolista käyttäytymistään.

Miesten ja synnyttäneiden naisten ohella kolmas metodologisesti tärkeä ryhmä, joka yleensä on unohdettu vastikkeelliseen seksiin liittyvässä kirjallisuudessa, ovat vanhemmat ja isovanhemmat. Seksuaalinen kunniallisuus eli niin kutsuttu ”itsekunnioitus” (*kujiheshimu*) on tärkeä kaikille uskonnonryhmille, mutta erityisesti muslimit kokevat uskonnolliseksi velvollisuudekseen tarkkailla ja valvoa lastensa kanssakäymistä vastakkaisen sukupuolen kanssa, koska he uskovat olevansa jumalan silmien edessä vastuussa ~~heidän~~ lastensa käyttäytymisestä niin kauan kuin lapset ovat heidän huollettavinaan (sananomukaisesti ”heidän käsissään”, *mikono ya wazazu*). He olettavat, että kun teini-ikäinen poika ja tyttö jätetään yksin keskenään, tämä johtaa automaattisesti seksuaaliseen kanssakäymiseen. Poika ei saa tulla tytön kotiin ja pyytää häntä kanssaan ulos. Tämän vuoksi nuoret hoitavat nykyään intiimejä suhteitaan salassa matkapuhelinten välityksellä. Vanhemmat kuitenkin yrittävät tarkkailla lastensa liikkumisia ja tekemisiä ja he puhuivat minulle avoimesti nuorten seksisuhteista.

Miksi naiset osallistuvat vastikkeelliseen seksiin?

Tärkein syy vastikkeelliselle seksille on taloudellinen epätasa-arvo. Saharan eteläpuolisessa Afrikassa miehillä on ollut perinteisesti enemmän taloudellisia voimavaroja ja valtaa kuin naisilla ja Tansaniassa heidän odotetaan huolehtivan vielä nykyäänkin vaimoistaan ja perheistään rahallisesti.¹³ Jopa kroonisesti köyhillä tansanialaismiehillä on paremmat mahdollisuudet saada tilapäistä tai satunnaista palkkatyötä kuin köyhillä naisilla, mutta vaikea työttömyys¹⁴ on tehnyt naispuolisten kumppaneiden pitkäaikaisesta elättämisestä monille miehille mahdotonta. Sekä tansanialaisten keskuudessa vallitsevan käsityksen että islamin uskoon liittyvän perinteen mukaan sopiva naimaikä nuorille naisille on heti puberteetin jälkeen. Köyhillä asuinalueilla naimakelpoiset miehet, joilla on vakituiset tulot, ovat harvinaisuus.¹⁵ Tämän vuoksi naiset, jotka aikaisempina vuosikymmeninä olisivat avioituneet noin 15–16 -vuotiaina,¹⁶ ovat nyt pakotettuja etsimään ”poikaystäviä”, jotka avustavat heitä taloudellisesti, eikä moni heistä mene koskaan naimisiin.

Kijitossa ja Mahalikavussa eivät vain naiset, vaan myös miehet saavat vastikkeellista seksiä koskevia tarjouksia vastakkaiselta sukupuolelta. 24-vuotias Robert Mahalikavusta kertoi, että miehen, jolla on rahaa käytettävissään, ei tarvitse etsiä naispuolisia kumppaneita, sillä ”tytöt

tulevat itse hänen luokseen. Hänen ei tarvitse etsiä tyttöjä". Myös 24-vuotias Ibrahim painotti, että "miehet tekevät paljon töitä, joten heillä ei ole aikaa etsiä naisia", ja "juuri naiset etsivät miehiä Kijitossa".

Useat miehet kuvaavat, miten naiset käytännössä lähestyvät miehiä. Esimerkiksi Ibrahim ja 42-vuotias Bakari kertovat erillisissä haastatteluissaan, miten naiset menevät lähiseudun baareihin ja tarkkailevat, keillä miehistä on varaa ostaa olutta. Tämän jälkeen he istuvat olutta juovan miehen viereen ja flirttailevat hänelle joko tarjoamalla hänelle juomaa tai pyytämällä miestä tarjoamaan juoman. 36-vuotias Kassim kuvaili myös toisenlaisen tavan, jolla naiset saattavat lähestyä miestä:

Joidenkin naisten perheet ovat köyhiä ja he tarvitsevat rahaa kosmetiikkaan, rahaa vaatteisiin ja rahaa ruokaan, eikä heillä ole minkäänlaista työtä. Niinpä vain miehet voivat elättää heitä. Jos nainen näkee Kijitossa liikkuvan miehen, joka on tuomassa lahjaa tyttöystävälleen, hän saattaa kysyä [flirttailevasti]: "Oi, onko tuo lahja tarkoitettu minulle?" Mies ajattelee, että ehkä nainen pitää minusta ja haluaa tyttöystäväkseni. Tällaisista tilanteista suhteet saattavat joskus alkaa.

Naishaastateltavat pitivät vastikkeellista seksiä helpoimpana tapana saada rahaa ja kertoivat, miten tytöt ajautuvat siihen mukaan. Ensimmäisellä kerralla mies saattaa tarjota köyhälle tytölle 2000 Tansanian shillinkiä (= noin 1 €), ja jos tämä torjutaan, mies nostaa tarjousta toisella kerralla 5000:een ja lopulta 10 000 Tansanian shillinkiin, jolla tyttö saisi ostettua itselleen ruokaa lähes viikoksi. Kijitossa ja Mahalikavussa naisilla on hyvin vähän mahdollisuuksia hankkia rahaa etenkin, jos he ovat käyneet vain alakoulun. Ruokaa tai vaatteita naapurustossaan myyvät naiset nostivat toistuvasti esille, miten vähän rahaa näillä keinoin on mahdollista ansaita. Korkeampi koulutus ja työharjoittelu sairaanhoitajan, ompelijan, apteekkiapulaisen tai opettajan ammatissa voisivat tarjota köyhille naisille parempia mahdollisuuksia työllistyä. Yläkoulutasoinen koulutus on kuitenkin sitä seuraavasta ammattikoulutuksesta puhumattakaan liian kallista monille köyhille perheille.

Vastikkeellista seksiä käsittelevissä tutkimuksissa on aiemmin kiinnitetty hyvin vähän huomiota urbaaniköyhien seksuaalisen käyttäytymisen taustalla vaikuttaviin kulttuurisiin tekijöihin. Sen lisäksi harvoin on tarkasteltu informanttien omia käsityksiä ja tulkintoja laajemmissa sosiokulttuurisissa konteksteissa. Haastatteluaineistoni perusteella näyttää siltä, että kulttuuriset normit vahvistavat köyhien naisten taloudellista riippuvuutta. Monet haastateltavistani kertoivat, että ammattitaidottomat naiset häpeävät tehdessään samoja fyysisesti raskaita töitä rakennus- ja kuljetusalalla kuin ammattitaidottomat miehet. Kun kysyin 29-vuotiaalta Susanalta ja 27-vuotiaalta Rehemalta provokatiivisesti, miksi miehillä on Dar es

Salaamissa enemmän rahaa kuin naisilla, Susana vastasi:

Miehet voivat tehdä mitä tahansa työtä, jopa raskaita töitä. Joku voi sanoa miehelle ”mene ja kaiva tuolla tai lastaa tämä kuorma”. Mies voi tehdä niin, mutta nainen ei voi. Miehet osaavat suunnitella, mutta naiset eivät.

Reheman mukaan Susana sanoessaan, että ”miehet osaavat suunnitella” tarkoitti sitä, että he keräävät jätteitä ja siirtävät suuria määriä multaa ja muuta maa-ainesta, joten he ansaitsevat rahaa. Naiset eivät tee niin. Kun kysyin, miksi näin ei tapahdu, Susana vastasi: ”He eivät vain voi tehdä niin”. Hän mietti hetken, miten jatkaa vastaustaan, ja totesi sitten: ”He häpeävät.” Haastattelivat painottivat sitä, että koska miehet ja naiset ovat erilaisia, he eivät voi tehdä samoja töitä. Esimerkiksi 20-vuotias Ramadhani selitti, että:

Miesten työt ovat hyvin raskaita. Naiset eivät pysty niihin. Naiset pysyttelevät kotona tai myyvät ruokaa naapurustossa. Miehet tekevät kovemmin töitä kuin mihin naiset koskaan pystyisivät.

Joillain miehillä on koulutus ja siksi heillä on työpaikka. Myös kouluttamattomat miehet hakevat töitä ja onnistuvat joskus saamaan hakemansa työpaikan. Toiset työskentelevät rakennustyömailla. Kaikki tuollaiset työt ovat miehille, eivät naisille. Siksi naiset vain tekevät omaa bisnestään [pienimuotoista kauppaa]. (Mariam, 63-vuotta.)

Naiset kokevat, että he eivät voi tehdä samaa raskasta työtä kuin miehet, ja että miesten pitäisi mennä töihin ja antaa illalla kotiin tullessaan rahaa kotitalouden tarpeisiin. (Joseph, 23-vuotta.)

Kijitossa ja Mahalikavussa asuvat naiset haluavat antaa itsestään hyvän vaikutelman eivätkä siksi hakeudu samoihin töihin, joista miehet saavat toimeentulonsa. Mieluummin he hankkivat itselleen poikaystävän elättäjäksi, koska siihen ei liity samanlaista negatiivista leimaa kuin toimeentulon hankkimiseen ”miesten töissä”. Naimattomille naisille seksuaalisuhde voikin olla mahdollisuus tulla taloudellisesti toimeen niin, että he samalla voivat säilyttää omanarvon tuntosaa.

Miksi miehet osallistuvat vastikkeelliseen seksiin?

Miehet olivat siis hyvin tietoisia naisten elatuksen odotuksista. Se, että naiset odottivat miesten elättävän heidät, olikin ainoa asia mistä molemmat sukupuolet olivat samaa mieltä puhuttaessa vastikkeellisesta seksistä. Miehet hyväksyivät velvollisuutensa elättää naispuolisen kumppaninsa samoin kuin sen, että tyttöystävä tai vaimo saa heidän ansaitsemansa tulot. Mutta

miehet korostivat, että he etsivät parisuhteesta rakkautta ja huolenpitoa. Kijitossa ja Mahalikavussa asuville miehille miespuolisen elättäjän kulttuurinen ihanne on monessa tapauksessa mahdoton tavoite, mutta siitä huolimatta tärkeä osa heidän maskuliinista identiteettiään (ks. myös Silberschmidt 2004, 237; Bhana & Pattmann 2011, 969). 27-vuotias Samuel, joka on naimaton kuorma-autonkuljettaja, kertoo:

Täällä monilla tytöillä ei ole työpaikkaa tai minkäänlaista ammattia. Jos kerron tšekäläiselle tytölle, että rakastan häntä ja haluan hänen olevan kumppanini, hän tulee riippuvaiseksi minun tarjoamasta suojasta, ruoasta ja vaatteista. Niinpä jos olet mies ja ansaitset rahaa, raha ei ole vain sinulle itseäsi varten, vaan myös rakastajattarellesi.

25-vuotias Musa kertoi, että tyttöystävälle annettu raha ei tarkoita maksua seksistä, vaan että mies täyttää sillä elatusvelvollisuutensa:

Useimmilla miehillä [Mahalikavussa] ei ole juurikaan rahaa annettavaksi, mutta minusta... minä annan rahaa, koska se on velvollisuuteni, kunnes kuolen. Annan sitä velvollisuudesta, en seksiä vastaan [...] Rahan antaminen naiselle ratkaisee hänen pienet ongelmansa. Kuten tiedät, naiset ovat yleensä riippuvaisia miehistä, joten on miehen velvollisuus antaa [rahaa]. Ei kuitenkaan saadaakseen naisen rakastamaan häntä tai harrastamaan seksiä hänen kanssaan.

Köyhille miehille naispuolisen kumppanin elättäminen on usein vaikeaa. Yrittäessään ylläpitää elättäjän roolia miehet valittavat stressistä, päänsärystä ja muista psykologisista ongelmista erityisesti silloin, kun heidän tulonsa eivät riitä naisen elättämiseen, kuten Joseph selitti:

Se on suuri taakka erityisesti nuorelle miehelle. Töitä ehkä tehdään tai saadaan muita tuloja, mutta päivän tai viikon palkka on hyvin pieni. Siitä riittäisi vain itselle, mutta pitää huolehtia myös toisesta. Rakastat häntä ja haluat ostaa hänelle vaatteita, kenkiä ja kosmetiikkaa, joita hän haluaa, mutta et voi. Jotkut nuorista miehistä jättävät tytön, koska heille tulee paha mieli ja he stressaantuvat. Näin voi käydä myös avioliitossa, jos vaimo on vaativa. Se aiheuttaa eroja. Joskus kerrot naiselle, että sinulla ei ole rahaa, mutta hän ei usko vaan ajattelee, että et vain halua antaa sitä hänelle.

Monet haastattelemiini naiset olivat kokeneet tulleen hyväksi käytetyiksi, mikä ei johtunut siitä, että he olivat olleet vastikkeellisessa seksisuhteessa vaan siitä, että heidän kumppaninsa oli epäonnistunut täyttämään oman osansa suhteessa. Mies ei ollut antanut naiselle riittävästi rahaa eikä ollut kyennyt elättämään naista, vaikka tämä oli niin kuvitellut. Moni nainen oletti, että vain harva mies suhtautuu parisuhteeseensa vakavasti ja että miehet hylkäävät seksikumppanin, koska he kaipaavat uutuuden viehätystä. Kijiton ja Mahalikavun miehet puolestaan kertoivat syyksi naisen jättämiseen yleensä sen, että he eivät pystyneet elättämään naista. Miehet sanoivat myös kärsivänsä siitä, että köyhyys tekee heistä naisten silmissä ei-haluttuja. Kuten Robert asian ilmaisee: ”Jos sinulla on rahaa, tytöt rakastavat sinua, mutta jos

sinulla ei ole mitään, kukaan ei rakasta sinua.” Hänen serkkunsa Joseph kuvaili asian omalla tavalla: ”*No money, no honey*. Jos näet tytön, josta pidät, mutta sinulla ei ole taskussasi rahaa, annat vain olla ja luovutat.”

Suurimmassa osassa Saharan eteläpuolista Afrikkaa ajatellaan, että miehille on luonnollista haluta useita seksikumppaneita (Hunter 2010, 166). Osa haastattelemistani miehistä kertoi, että heillä on useampi kuin yksi kumppani siksi, että naiset ovat onnenonkijoita ja miehet ovat huolissaan siitä, että tyttöystävä jättää heidät varakkaamman miehen vuoksi minä hetkenä hyvänsä. Moni mies pyrkii ylläpitämään suhdetta kahden tai kolmen tyttöystävän kanssa, koska jos yksi jättää heidät, jää jäljelle vielä toinen, jolta voi saada rakkautta ja huolenpitoa (ks. myös Chant & Evans 2010, 364). Kysyessäni miespuolisilta haastateltaviltani, miksi osa miehistä haluaa seksisuhteen useamman kuin yhden naisen kanssa samanaikaisesti, 24-vuotias Yusuf vastasi:

Ehkä mies voi saada tytön, mutta tyttö pakenee häntä eri tavoin. Hän ajattelee, että tyttö ei rakasta häntä ja päättää löytää toisen tytön jättämättä kuitenkaan ensimmäistä tyttöä. Hän vain etsii tyttöä, jonka kanssa voisi olla lähekkäin. Ensimmäistä tyttöä kutsutaan nimellä *miyayusho*, ”se joka teeskentelee rakastavansa miestä, mutta ei halua olla hänen kanssaan”. Toista tyttöä kutsutaan *waukweliksi* eli ”tosirakkaus”.

Joseph kuvasi ilmiötä, jossa miehellä on yhtäaikaaisesti useampia tyttöystäviä seuraavasti:

Monet suhteet jäävät solmimatta rahanpuutteen vuoksi. Rakastajat vaihtuvat jatkuvasti, koska tytöillä on rahan takia muita rakastajia. Tämän epävarmuuden vuoksi, kun mihinkään ei voi luottaa, suhteet vaihtuvat jatkuvasti. Nuorilla miehillä on useita tyttöystäviä siltä varalta, että huomenna yhtä tyttöystävistä ei enää olekaan.

Luottamus ja kondomin käyttö

Haastattelemani nuoret kertoivat, että kondomin käyttö on Kijitossa ja Mahalikavussa hyvin harvinaista, mihin on useita syitä. Esimerkiksi 20-vuotiaan Karimin mukaan nuorilla, jotka harrastavat seksiä salaa, ei ole usein aikaa tai rahaa käyttää kondomeja:

Monet nuoret tytöt ja pojat eivät käytä [kondomeja]. He asuvat vanhempiensa kanssa ja sen jälkeen, kun he ovat maksaneet huoneesta pienessä hotellissa tai vierasmajassa, kondomeihin ei ole enää varaa. Toiset harrastavat seksiä hylätyissä tai keskeneräisissä taloissa ja koska he pelkäävät tulewansa nähdyiksi, heillä ei ole kiireessä aikaa ottaa kondomia esille.

Joseph ja 16-vuotias Ali puhuivat yhteishaastattelussaan myös siitä, miten paljon nuoret miehet ujustelevat tai pelkäävät kondomien hankkimista apteekista, koska he miettivät, mitä muut asiakkaat tai myyjä ajattelevat heistä. Yleisin mainittu syy suojaamattomalle seksille oli

kuitenkin se, että kondomin käyttäminen seksin aikana tulkitaan luottamuksen puutteeksi kumppanien välillä (ks. myös Dilger 2003; Poulin 2006; Simpson 2007). Kuten edellä esitetyistä esimerkeistä voi päätellä, Kijiton ja Mahalikavun nuoret elävät suhteissaan suuressa epävarmuudessa. Haastateltavat kertovat odottavansa kumppaneiltaan uskollisuutta ja vakavaa sitoutumista. Tästä huolimatta pojat kokevat, että tytöt haluavat vain rahanarvoisia lahjoja, ja että he jättäisivät pojat rikkaamman miehen vuoksi. Tytöt puolestaan ovat sitä mieltä, että pojat haluavat käyttää heitä vain seksuaalisten tarpeidensa tyydyttämiseksi. Köyhyydessä eläville ihmisille heteroseksuaalisessa suhteessa eläminen on korkeilla panoksilla pelattavaa uhkapeliä, jossa nuoret miehet uhraavat naispuolisiin kumppaneihinsa kaiken vähäisen aikansa, samoin kuin rahansa. Naiset puolestaan tulevat usein ensin raskaaksi ja sen jälkeen miestensä hylkäämiksi.

Liv Haram (2004:214) kutsuu seksikumppaneiden välistä luottamusta Tansaniassa ”niukaksi voimavaraksi”, ja haastateltavieni näkemykset tukevat tätä väitettä.¹⁷ 33-vuotias Zena selitti oman haastattelunsa lopuksi, että

vaikeinta on ymmärtää toinen toistaan ja asettua yhdessä aloilleen. Monet suhteet päättyvät nopeasti. On vaikea ymmärtää, mitä oma kumppani haluaa ja prosessi mutkistuu silloin, kun toisella tai molemmilla kumppaneista on samanaikaisesti muita naisia tai miehiä.

Osa haastattelemistani teini-ikäisistä pojista ja nuorista miehistä kertoi, että prostituoitujen kanssa he käyttävät kondomia, koska prostituoituidut ottavat vähemmän rahaa kondomia käyttäviltä asiakkailtaan kuin niiltä, jotka eivät käytä kondomia. Tyttöystävien kanssa he taas eivät käytä kondomia etenkin sen jälkeen, kun on selvinnyt, että tyttöystävillä ei ole muita poikaystäviä (ks. Hunter 2010, 198). 18-vuotiaan Selemanin mukaan

naispuoliset prostituoituidut käyttävät kondomia ja poika- ja tyttöystävätkin saattavat käyttää niitä suhteensa alussa. Myöhemmin kondomi jää kuitenkin pois, sillä kumppanit kokevat, että heidän välilleen on kehittynyt luottamus.

28-vuotias Rebeka kuvasi samaa ilmiötä:

Poika- ja tyttöystävät eivät käytä kondomia pitkissä, yli vuoden kestäneissä suhteissa, sillä miehet ajattelevat, että suhteen pituus olisi pitänyt jo luoda luottamuksen kumppaneiden välille.

Tytön uskollisuus varmistetaan tarkkailemalla salaa hänen kotitaloaan sekä liikkumistaan vieraiden miesten kanssa erityisesti iltaisin pimeään aikaan. 25-vuotias Benjamin kertoi, että koska suurin osa Kijiton nuorista miehistä on työttömiä tai satunnaisissa päivätöissä, ”heillä on

paljon aikaa pitää silmällä nuorten naisten kulkemisia”.

Jotkut haastateltavista, kuten 22-vuotias Reuben korostavat, että ”jos mies luottaa tyttöystäväänsä, hänen ei pitäisi käyttää kondomia.” Toiset puolestaan kertovat, että miespuolinen kumppani usein painostaa naista suojaamattomaan seksiin väittämällä, että hän ei luota mieheen. 15-vuotias Fatima toteaa, että ”he eivät käytä kondomia, koska jos nainen haluaa pojan tai miehen käyttävän kondomia, tämä voi sanoa: ’Niin, sinä et luota minuun. Miksi me edes olemme täällä?’”

Luottamuksen ylläpitämistä pidetään usein tärkeämpänä kuin suojautumista epätoivotuilta raskauksilta tai sukupuolitaudeilta, joita ei pidetä välittömänä uhkana. Kun osapuolet ovat siinä uskossa, että yksiavioinen suhde on heidän välillään saavutettu, kumpikaan seksikumppaneista ei luottamuksen menettämisen pelossa halua ehdottaa kondomin käyttämistä.

Itsenäinen nuoriso kulttuurisena ideaalina

Olen tähän mennessä kuvannut sekä kulttuurisia asenteita, jotka vahvistavat naisten odotettua riippuvuutta suhteessa miehiin, että luottamuksen merkitystä miesten ja naisten päätöksissä välttää kondomin käyttöä seksisuhteissa. On kuitenkin vielä yksi kulttuurinen normi, jota ei juuri käsitellä vastikkeellista seksiä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa. Perinteisten käsitysten mukaan aikuisuus alkaa Tansaniassa pian puberteetin jälkeen ja lapsi tulkitaan itsenäiseksi aikuiseksi, joka pystyy huolehtimaan itsestään 15–16-vuoden iässä. Nämä odotukset ovat edelleen vallalla juuri köyhimmässä perheissä, joissa vanhemmat eivät pysty taloudellisesti huolehtimaan lapsistaan tai maksamaan lasten koulumaksuja alakoulun jälkeen. Poikien on tässä tapauksessa etsittävä töitä¹⁸ ja tytärien on puolestaan löydettävä joko töitä tai miespuolinen kumppani, joka elättää heidät (ks. myös Plummer & Wight 2011, 134, 203). Selemani kommentoi tilannetta toteamalla:

Muutammat perheet ajattelevat, että alakoulun jälkeen lapset ovat aikuistuneet. Jos tytär sen jälkeen tulee pyytämään vanhemmiltaan jotakin, he sanovat: ”Sinä olet nyt tarpeeksi vanha. Sinun täytyy löytää kumppani ja pyytää *häneltä*. Se ei ole meidän asiaamme.”

Myös 26-vuotias Amira kuvasi, miten osa vanhemmista pitää tyttäriään aikuisina jo teini-iässä:

Ja vaikka he kuulisivat, että tyttäreillä on neljä poikaystävää, he eivät välitä. He ajattelevat, että jos he ottavat uudelleen vastuun tyttärestään, se olisi heille raskasta. [Haastattelija: mitä tarkoitat sanalla ”raskas”?] Nämä vanhemmat ovat köyhiä. Niinpä kun tytär lähtee ulos ja tuo

heille palatessaan 10,000 tai 20,000 Tansanian shillinkiä [= 5 tai 10 euroa] vanhemmat ovat onnellisia. Äiti saattaa sanoa tyttärelleen: ”Varo, ettet menetä häntä”.

Usein vanhemmat myös ajattelevat, että tyttärillä on poikiin verrattuna enemmän "tarpeita" (vaatteet, pesuaineet ja kosmetiikka) ja vähemmän työmahdollisuuksia, jotka auttaisivat heitä näiden tarpeiden rahoittamisessa (ks. Plummer & Wight 2011, 134, 202, 378). Tytöt löytävät poikia epätodennäköisemmin töitä esimerkiksi rakennustyömailta, kuljetusalalta tai autokorjaamoista, joten heidät nähdään poikia kalliimpina kasvatettavina. 19-vuotias Hassan kuvasi tilannetta oman kokemuksensa perusteella:

Jos Jumala haluaa, että minulla on jonakin päivä tytär, hänen ei tarvitse mennä naimisiin [heti] alakoulun jälkeen. Jotkut vanhemmat voivat kuitenkin pakottaa ja kehottaa häntä avioitumaan, kun hän on käynyt alakoulun, koska tytöillä on paljon tarpeita, eivätkä vanhemmat halua maksaa niitä [...] Tytöt saattavat tarvita vaatteita, heistä tulee helpommin nälkäisiä, sillä heidän kotonaan on ehkä vain kaksi aterialla päivässä, joten he päättävät mennä naimisiin. Miehillä on rahaa, koska heillä on enemmän ansaitsemiskanavia. On onnekasta syntyä mieheksi. Vaikka minun omassa kodissani on tarjolla vain teetä [= aamupala], se riittää minulle, koska minulla on muita tapoja saada rahaa ja ruokaa. Voin esimerkiksi saada päiväksi työtä rakennustyömailta, jopa yksityisiltä henkilöiltä. Töissä saatan saada aamulla teetä, päivällä lounaan ja jopa viedä rahaa kotiin vanhemmilleni.

Haastateltavani kertoivat, että osa nuorista on itse sisäistänyt ajatuksen itsenäisestä teini-ikästä ja pyrkivät riippumattomuuteen vanhemmistaan jo 15–16 vuoden iässä. 19-vuotias Mohamedi toteaa, että vaikka osa vanhemmista kokisikin olevansa vastuussa lapsistaan vielä alakoulun jälkeen, lapset saattavat itse ajatella, että heidän pitää alkaa huolehtia itsestään, jottei heidän vanhempiensa tarvitsisi kantaa heistä vastuuta. 30-vuotias Simon esitti samankaltaisen havainnon:

Valmistuttuaan alakoulusta suurin osa nuorista ei halua jatkaa koulussa, vaikka heillä olisi siihen mahdollisuus. Perheillä saattaa olla paljon ongelmia, eikä edes ruokaan ole tarpeeksi rahaa. Koulun sijaan nuoret yrittävätkin saada töitä ja auttaa perheitään [...] Osa tytöistä on nähnyt minkälainen tilanne on kotona, esimerkiksi ruokaa ei ole, joten he haluavat mennä naimisiin, toimia vastuullisesti ja auttaa perhettään. Muuten he kokevat olevansa taakka vanhemmilleen.

Itsenäisyys ja omavaraisuus edustavat naisille naapureiden ja sukulaisten edessä tavoiteltavaa kulttuurista ideaalia. Naapurit ja ystävät odottavat köyhiltä naisilta taloudellista omavaraisuutta, joka on saavutettavissa ainoastaan solmimalla parisuhteita miesten kanssa. Miespuolinen kumppani on siten tärkeä tekijä, kun nainen rakentaa itsekunnioitustaan suhteessa vanhempiin sukulaisiinsa ja muihin naisiin (ks. myös Plummer & Wight 2001, 204). Jotkut naiset kertoivat minulle, että naapureiden edessä pitää esiintyä omavaraisena, muuten he saattavat puhua naisesta selän takana, jos tämä pyytää ruokaa tai rahaa, vaikka hän tekisi niin vain ruokkiakseen

lapsensa. 28-vuotiaan Zainabun sanoin, ”minulle on häpeällistä pyytää [mitään] naapurilta [...] En ole koskaan pyytänyt lainaan mitään.” Myös 29-vuotias Jamila kertoi samanlaisesta asenteesta:

... elämämme on riippuvainen miehistä. He tulevat luoksesi, valehtelevat sinulle ja saattavat sinut raskaaksi ja menevät pois. Me suostumme siihen, koska tarvitsemme rahaa. Sillä tavalla kasvatamme lapsemme, käyttämällä miehiltä saamiamme rahoja. Dar es Salaamissa ei voi joka kerta mennä naapurin luokse pyytämään apua: "Voisitko antaa minulle suolaa." Toisen tai kolmannen kerran he alkavat ehkä puhua sinusta tiettyyn sävyyn, että olet aina pyytämässä apua. Näin tapahtuu, vaikka tarvitsisit vain suolaa, joten sinun on parasta alkaa etsiä rahaa.

Myös Zena nosti esiin samankaltaisen havainnon teini-ikäisiin tyttöihin liittyen:

Jos tyttö edes lainaa ihoöljyä ystäviltaan kolmen tytön ystäväporukassa, toiset kaksi saattavat sanoa: "Sinä olet aina lainaamassa meiltä. Miksi et etsi omaa poikaystävää, jolla on rahaa? Sinun pitää löytää itsellesi hyvä poikaystävä".

Zenan kertomus vahvistaa tutkimuskirjallisuudessakin toistuvan näkemyksen vertaisryhmän paineesta vastikkeelliseen seksiin johtavana tekijänä (ks. Moore et al. 2007; Maganja 2007; Wamoyi et al. 2010; Plummer & Wight 2011, 132–133). Haastateltavieni mukaan "pahat ryhmät" (*vikundi mbaya*, eli kaveriporukat, joissa aikuisten mielestä käyttäytyään epäsovivasti) rohkaisevat kokemattomia tyttöjä ja poikia seksuaaliseen aktiivisuuteen. Samaa ikäluokkaan kuuluvat nuoret yllyttävät poikia puhumaan seksistä ja katsomaan pornoa ja he nauravat pojille, joilla ei ole tyttöystävää. Tytöt puolestaan rohkaisevat muita tyttöjä hankkimaan poika- tai miesystäviä. 19-vuotias Faiza kuvaa tilannetta seuraavasti:

Nykyään tytöt seurustelevat isiensä ikäisten miesten kanssa. Köyhällä tytöllä saattaa olla tyttöystäviä pahassa ryhmässä, jossa hänelle sanotaan: "Näetkö puseroni, se on kuin Oprahilla!" Sitten köyhä tyttö seuraa ryhmää klubeille ja tapaa siellä vanhoja miehiä. Hän näkee, että se on totta: hän tosiaan voi saada, mitä hän haluaa.

Tyttöjen kerrotaan viettävän suurimman osan kouluajastaan puhumalla pojista ja seksisuhteista. 15-vuotias Maisha, joka tuli ensin raskaaksi ja sen jälkeen lapsensa 25-vuotiaan isän hylkäämäksi kuvaa sitä, miten hän alun perin ryhtyi seksisuhteeseen lapsensa isän kanssa:

Koulun ympärillä vietti aikaansa ryhmä miehiä, kun olin koulussa, ja hän lähestyi minua [...] Hän antoi minulle tavatessamme 2000 tai 3000 shillinkiä [= 1 tai 1,5€] rahaa. Olimme yhdessä vain vähän aikaa. Jälkeenpäin hän kieltäytyi auttamasta minua [...] Ennen kuin tapasin tämän miehen, en opiskellut, vaan juttelin miehistä ystäväni kanssa. Keskustelimme oppituntien aikana ja välitunneilla. Muut tytöt kertoivat poikaystävistään ja sanoivat: "Olet tyhmä, kun sinulla ei ole poikaystävää".

Vastikkeellisen seksin tutkimuksessa ei yleensä ole huomioitu riittävästi ryhmäpaineen vaikutusta nuorten itsenäistymiseen. Sosiaalinen paine seksikumppanin löytämiseksi nähdään usein ainoastaan huonona asiana, mutta kun ryhmäpainetta tarkastellaan nuorten oman kokemusmaailman kontekstissa, voi sen nähdä olevan nuorten tapa auttaa ja tukea toisiaan paremman elämän tavoittelussa. Kun ”pahoihin ryhmiin” kuuluvat nuoret yllyttävät toisiaan löytämään tyttö- tai poikaystävän, he kannustavat ystäviään saavuttamaan itsenäisyyden ja toisten kunnioituksen nopeinta mahdollista reittiä. Poikien kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että he elättävät tyttöystävänsä; tyttöjen kohdalla puolestaan miehen löytämistä, jotta he voivat esiintyä itsenäisinä ja omavaraisina muiden naisten ja tyttöjen edessä. Vaikka tytöt usein tulevat raskaaksi ja joutuvat miehen hylkäämäksi, tosiasia kuitenkin on, että siitä huolimatta he näkevät esiaviolliset suhteet yhtenä niistä harvoista mahdollisuuksista, joita heillä on omanarvon tuntuensa ylläpitämiseksi ja itsenäisyyden saavuttamiseksi.

Vanhemmat naiset kertoivat yrittävänsä opettaa tyttärelleen ja nuoremmille sukulais- ja naapurintytöille, että aito itsekunnioitus (*kujiheshimu*) perustuu seksuaaliseen häveliäisyyteen ja esimerkiksi pysyvään suhteeseen poikaystävän tai aviomiehen kanssa. Vanhemmat naiset ovat usein myös itse materiaalisesti riippuvaisia miespuolisista elättäjistään (aviomiehet, veljet, pojat) ja naapureiden silmissä he nauttivat miespuolisten elättäjien mukanaan tuomaa arvostusta. Nuoret naiset ja tytöt eivät voi kuitenkaan enää saavuttaa samaa arvostusta menemällä naimisiin tai edes pysymällä parisuhteessa saman miehen kanssa, koska useimmat miehet eivät pysty elättämään tyttöä pitkäaikaisesti. Vastikkeellinen seksi useamman miehen kanssa onkin näille nuorille naisille ainoa jäljelle jäävä vaihtoehto.

Kulttuurinen ymmärrys vastikkeellisesta seksistä hiv-riskin pienentäjänä

Artikkelin alussa kysyin, miksi Kijiton ja Mahalikavun nuoret harrastavat vastikkeellista seksiä hiv-tartuntavaarasta huolimatta, ja miten kulttuuritutkimus voi osoittaa mahdollisia keinoja alentaa hiv-riskiä Afrikan köyhissä lähiöissä. Vastikkeellista seksiä on tutkimuskirjallisuudessa pitkään pidetty selityksenä hiv-viruksen leviämiseksi Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, mutta esiaviollisen seksin yleisyyteen vaikuttaviin laajempiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin tekijöihin köyhien kaupunkilaisnuorten keskuudessa ei ole juuri kiinnitetty huomiota. Tutkimukseni perusteella esitän kolme pääasiallista syytä siihen, että nuoret harrastavat vastikkeellista seksiä ilman kondomia. Ensinnäkin, sukupuoleen perustuvan taloudellisen epätasa-arvon vuoksi miehillä on naisia parempi mahdollisuus hankkia tuloja, ja naisten taloudellista riippuvuutta miehistä lisää kulttuurinen asenne, jonka mukaan naisille on häpeällistä tehdä miehille

ominaista ”raskasta” työtä. Toiseksi, rakkauden ja uskollisuuden kaipuu sosiaalisessa ympäristössä, jossa kumppaneiden välinen luottamus puuttuu, johtaa vastikkeelliseen seksiin ilman kondomia osoituksena keskinäisestä luottamuksesta. Kolmantena, kulttuuriset odotukset saavat nuoret miehet ja naiset tavoittelemaan itsenäisyyttä ja arvostusta oman ikäryhmänsä silmissä: miehille tämä tarkoittaa elättäjän roolin omaksumista, naisille omavaraisuutta seksuaalisuhteiden kautta. Seksisuhteiden luomista ja ylläpitämistä edesauttaa kännyköiden saattavuus ja levinneisyys köyhien keskuudessa Tansaniassa.

Tässä kohtaa on tärkeä huomata, että tutkimusaineistossani näkökulmat ovat sukupuolittuneita: miehet ja naiset eivät näe omaa käyttäytymistään samalla tavalla kuin vastakkainen sukupuoli näkee sen. Monet naiset pitävät vastikkeellista seksiä välttämättömänä asiana köyhyyden vuoksi. Jotkut heistä näkevät itsensä köyhien miesten hyväksikäytön, himon ja laiminlyöntien uhrina. Miehet puolestaan kokevat naisten käyttäytymisen opportunistisena. He pitävät itseään ahkerina ja uhrautuvaisina ja kertovat kärsivänsä siitä, että eivät saa osakseen ”aitoa rakkautta”. Tällaiset vastakkaiset näkemykset heikentävät mahdollisuuksia molemminpuoliseen luottamukseen ja vaikeuttavat aitoa, todellisiin muutoksiin johtavaa keskustelua seksuaalisista käytänteistä.

Analyysini perusteella näyttää siltä, että aidsin vastainen valistus vaikuttaa seksuaalikäytänteisiin hyvin vähän silloin, kun naiset harrastavat vastikkeellista seksiä sekä selviytyäkseen että tunteakseen itsensä omatoimisiksi ja arvostetuiksi vertaistensa joukossa. Myös miehet haluavat toteuttaa sisäistämäänsä elättäjän roolia. Heidän ajattelussaan vastikkeellisesta seksistä pidättäytyminen merkitsisi, että tilalle tulisi muita miehiä tarjoamaan naisille rahaa seksuaalista kanssakäymistä vastaan. Köyhien nuorten keskuudessa aids-valistus on tärkeää, mutta vastikkeellista seksiä se ei vähennä ennen kuin naisille on tarjolla työtä ja muita sellaisia tulonlähteitä, jotka eivät vaaranna heidän kulttuurisesti määrittynyttä itsekunnioitustaan ja omanarvontuntoaan. Tällä hetkellä jopa perusasteinen koulutus Tansaniassa on liian kallista monille haastattelemilleni perheille. Ei olekaan yllättävää, että osa perheistä ei pysty tarjoamaan tyttärilleen työmarkkinoilla arvokasta koulutusta. Kulttuurinen analyysi auttaa osoittamaan hiv:n torjuntaan liittyviä haasteita, mutta varsinaiset ongelmat ovat luonteeltaan enemmän rakenteellisia kuin kulttuurisia. Ne ovat myös kokonaisuutena niin laajoja, että esimerkiksi yksittäisten avustusjärjestöjen on niitä yhteisötasolla mahdotonta ratkaista. Kansallisella ja globaalilla tasolla tarvitaan kaupungissa asuvien köyhimpien naisten itsenäisyyden ja itsekunnioituksen tukemiseksi keinoja, jotka eivät liity riippuvuuteen miehistä.

Loppuviitteet

- ¹ Esim. Hunter 2002; Luke & Kurz 2002; Dunkle et. al. 2004; Halperin & Epstein 2004; Luke 2005; Swidler ja Watkins 2007; Maganja et al. 2007; Leclerc-Madlala 2008.
- ² Kaupunginosien nimet on muutettu niiden asukkaiden anonymiteetin suojelemiseksi.
- ³ Vaikka tutkimusta vastikkeellisen seksin historiasta Tansaniassa on tehty vähän, aihe on ollut tutkijoiden kiinnostuksen kohteena jo 1980-luvun loppupuolella liittyen velkakriisiin ja uusliberaaleihin talousuudistuksiin, joiden seurauksena työttömyys lisääntyi merkittävästi Saharan eteläpuolisessa Afrikassa (see Rwebangira 1988).
- ⁴ MacPherson et. al. 2012; also Swidler and Watkins 2007; Maganja et al. 2007; Luke 2005; Hunter 2002, 2010.
- ⁵ Bhana & Pattman 2011, 965. Lisää rakkauden ja rahan suhteesta Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ks. Haram 2004, 22; Helle-Valle 2004, 205–206; Cole & Thomas 2009, 4; Hunter 2010, 199; Chant & Evans 2010, 359.
- ⁶ Heald 2002; Haram 2005, 68; van Donk 2006, 155.
- ⁷ Tarkemmin videoiden vaikutuksesta lasten seksuaaliseen käyttäytymiseen Dar es Salaamissa, katso Setel 1999:96–97.
- ⁸ Valtaosa afrikkalaisista ei ole koskaan omistanut lankapuhelinta, mutta matkapuhelimet ovat olleet viime vuosina jopa köyhimpien nuorten saatavilla (Stark 2013). Langaton kommunikaatioteknologia on muuttanut nopeasti seksuaaliskäyttäytymistä Tansaniassa. Matkapuhelin tarjoaa käyttäjälleen tehokkaan tavan salata seksisuhteensa ja mahdollisuuden ylläpitää suhteita lähinaapuruston ulkopuolella. Se merkitsee myös pääsyä yhä laajempiin seksuaalisiin verkostoihin: sekä tytöt että pojat tavoittelevat uusia suhteita soittamalla sattumanvaraisesti tuntemattomille ihmisille tai etsivät ystäviä älypuhelimien avulla Facebookista. Vanhemmat eivät useinkaan hallitse matkapuhelinten kaikkia toimintoja, joten ne tarjoavat lapsille ja nuorille tehokkaan välineen seksisuhteensa salaamiseksi (Stark 2013).
- ⁹ Campbell 2003; Campbell et. al. 2005; Medley et. al. 2009.
- ¹⁰ Kaikki nimet on muutettu haastateltavien anonymiteetin suojelemiseksi.
- ¹¹ Tansaniassa elää arviolta 120 etnistä ryhmää, joiden välillä solmitut avioliitot ovat yleisempiä kuin missään muualla Afrikassa (Nyang'oro 2004, 38–39; Deutscher & Lindsey 2005, 165.). Tämän seurauksena Kijitossa ja Mahalikavussa elävien nuorten vanhemmat ja isovanhemmat voivat olla etnisiltä taustoiltaan hyvinkin heterogeenisiä. Tansanian virallinen kieli on swahilia, ja monet haastattelemistani nuorista eivät puhu vanhempiensa etnisen ryhmän äidinkieltä tai tunne heidän tapojaan, koska perheillä ei ole ollut koskaan mahdollisuutta vierailta isovanhempien kylissä. Etniseen jäsenyyteen perustuva identiteetti ei ole siten monille Kijiton ja Mahalikavun nuorille enää kovinkaan merkittävä asia.
- ¹² Luke 2003; Plummer et. al. 2004; Plummer & Wight 2011:196–197; Silberschmidt 2011:123–124.
- ¹³ Silberschmidt 2004; Hunter 2010; Wamoyi et. al. 2010; Plummer & Wight 2011, 211.
- ¹⁴ Vuonna 1978 84 prosenttia Dar es Salaamin miehistä oli virallinen työ. 1980-luvulla suuri osa heistä kuitenkin menetti työpaikkansa ja 2000-luvun alkuun tultaessa vain murto-osalla miehistä oli virallinen työpaikka. (Silberschmidt 2004, 237.)
- ¹⁵ Silberschmidt 2004; Chant & Evans 2010, 354; Hunter 2010, 190; Plummer & Wight 2011, 378.
- ¹⁶ Ks. Plummer & Wight (2011, 275).
- ¹⁷ Dar es Salaamissa yleisesti vallitsevasta uskottomuudesta, ja siitä johtuvasta epäluottamuksesta seksikumppaneiden välillä ks. myös Lary et. al. (2004, 203).
- ¹⁸ Vain pieni osa alakoulun oppilaista hyväksytään valtion rahoittamiin yläkouluihin koetulosten perusteella. Muut joutuvat maksamaan yksityisestä jatkokoulutuksesta, joka on useimmille Kijiton ja Mahalikavun asukkaille aivan liian kallista.

Lähteet

Bhana, Deevia ja Rob Pattman 2011. Girls Want Money, Boys Want Virgins: The Materiality of Love amongst South African Township Youth in the Context of HIV and AIDS. *Culture, Health & Sexuality* 13:8, 961–972.

Caldwell, John, Pat Caldwell ja Pat Quiggin 1989. The Social Context of AIDS in Sub-Saharan Africa. *Population and Development Review* 15:2, 185–234.

Campbell, Cathy 2003. *Letting them die: why HIV prevention programmes fail*. Bloomington: Indiana University Press.

Campbell, C. ja C. Foulis, S. Maimane ja Z. Sibiya 2005. The Impact of Social Environments on the Effectiveness of Youth HIV Prevention: A South African Case Study. *AIDS Care* 17:4, 471–478.

Chant, Sylvia ja Alice Evans 2010. Looking for the one(s): young love and urban poverty in The Gambia. *Environment & Urbanization* 22:2, 353–369.

Cole, Jennifer ja Lynn Thomas 2009. *Love in Africa*. Chicago: University of Chicago Press.

Deutscher, Irwin ja Linda Lindsey 2005. *Preventing Ethnic Conflict: Successful Cross-national Strategies*. Lanham, MD: Lexington Books.

Dilger, Hansjörg 2003. Sexuality, Aids, and the Lures of Modernity: Reflexivity and Morality among Young People in Rural Tanzania. *Medical Anthropology* 22, 23–52.

Dunkle K.L., R.K. Jewkes, H.C. Brown, G.E. Gray, J.A. McIntyre ja S.D. Harlow 2004. Transactional Sex among Women in Soweto, South Africa: Prevalence, Risk factors and Association with HIV infection. *Social Science & Medicine* 59, 1581–1592.

Groes-Green, Christian 2011. ‘The Bling Scandal’: Transforming young femininities in Mozambique. *Young* 19:3, 291–312.

Groes-Green, Christian 2013. ‘To put men in a bottle’: Eroticism, kinship, female power, and transactional sex in Maputo, Mozambique. *American Ethnologist* 40:1, 102–117.

Halperin D.T. ja H. Epstein 2004. Concurrent sexual partnerships help to explain Africa’s high HIV prevalence: implications for prevention. *Lancet* 364, 4–6.

Haram, Liv 2004. ‘Prostitutes’ or Modern Women? Negotiating Sexuality in Northern Tanzania. Signe Arnfred (toim.) *Re-thinking Sexualities in Africa*. Uppsala: The Nordic Africa Institute.

- Haram, Liv 2005. "Eyes Have No Curtains": The Moral Economy of Secrecy in Managing Love Affairs among Adolescents in Northern Tanzania in the Time of AIDS. *Africa Today* 51:4, 57–73
- Heald, Suzette 2002. It's never as easy as ABC: Understandings of AIDS in Botswana. *African Journal of AIDS Research* 1:1, 1–11.
- Helle-Valle, Jo 2004. Understanding Sexuality in Africa: Diversity and Contextualised Dividuality. Signe Arnfred (toim.) *Re-thinking Sexualities in Africa*. Uppsala: The Nordic Africa Institute.
- Hunter, Mark 2002. The Materiality of Everyday Sex: Thinking Beyond Prostitution. *African Studies* 61:1, 99–120.
- Hunter, Mark 2010. *Love in the Time of AIDS: Inequality, Gender and Rights in South Africa*. Indianapolis: University of Indiana Press.
- Lary, Heidi, Suzanne Maman, Maligo Katebalila, Ann McCauley ja Jessie Mbwambo 2004. Exploring the Association between HIV and Violence: Young People's Experiences with Infidelity, Violence and Forced Sex in Dar es Salaam, Tanzania. *International Family Planning Perspectives* 30:4, 200–206.
- Leclerc-Madlala, Suzanne 2008. Age-Disparate and Intergenerational Sex in Southern Africa: The Dynamics of Hypervulnerability. *AIDS* 22:4, 17–25.
- Leclerc-Madlala, Suzanne, Simbayi Leickness ja Cloete Allanise 2009. The Sociocultural Aspects of HIV/AIDS in South Africa. Paul Rohleder, Leslie Swartz, Seth Kalichman & Simbayi Leickness (toim.) *HIV in South Africa 25 years on: Psychosocial Perspectives*. New York: Springer.
- Luke, Nancy 2003. Age and Economic Asymmetries in the Sexual Relationships of Adolescent Girls in Sub-Saharan Africa. *Studies in Family Planning* 34:2, 67–86.

- Luke, Nancy 2005. Confronting the 'Sugar Daddy' Stereotype: Age and Economic Asymmetries and Risky Sexual Behavior in Urban Kenya. *International Family Planning Perspectives* 31:1, 6–14.
- Luke N. ja K.M. Kurz 2002. *Cross-generational and Transactional Sexual Relations in Sub-Saharan Africa: Prevalence of Behavior and Implications for Negotiating Safer Sexual Practices*. AIDSMark, USAID Project, Washington D.C.
- MacPherson, Eleanor, John Sadalaki, Macdonald Njoloma, Victoria Nyongopa, Lawrence Nkhwazi, Victor Mwapasa, David G Lalloo, Nicola Desmond, Janet Seeley ja Sally Theobald 2012. Transactional Sex and HIV: Understanding the Gendered Structural Drivers of HIV in Fishing Communities in Southern Malawi. *Journal of the International AIDS Society* 14:15 Suppl 1, 1–9.
- Maganja, R., S. Maman, A. Groves ja J. Mbwambo 2007. Skinning the Goat and Pulling the Load: Transactional Sex among Youth in Dar es Salaam, Tanzania. *AIDS Care* 19:8, 974–981.
- Medley A, C. Kennedy C, K. O Reilly ja M. Sweat 2009. Effectiveness of peer education interventions for HIV prevention in developing countries: a systematic review and meta-analysis. *AIDS Education and Prevention* 21:3, 181–206.
- Moore, Ann, Ann Biddlecom ja Eliya Zulu 2007. Prevalence and Meanings of Exchange of Money or Gifts for Sex in Unmarried Adolescent Sexual Relationships in Sub-Saharan Africa. *African Journal of Reproductive Health* 11:3, 44–61.
- Nyang'oro, Julius 2004. *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Tanzania*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
- Poulin, Michelle 2007. Sex, Money, and Premarital Partnerships in Southern Malawi. *Social Science and Medicine* 65:11, 2383–2393.
- Plummer, Mary Louisa ja Daniel Wight 2011. *Young People's Lives and Sexual Relationships in Rural Africa: Findings from a Large Qualitative Study in Tanzania*. Dar es Salaam: Mkuki Na Nyota.

Silberschmidt, Margrethe 2004. Masculinities, Sexuality and Socio-Economic Changes in Rural and Urban East Africa. Signe Arnfred (toim.) *Re-thinking Sexualities in Africa*. Uppsala: The Nordic Africa Institute.

Silberschmidt, Margrethe 2011. Intimate Matters as a Taboo or Burning Issue: Experiences from Qualitative Data Collection in Urban Uganda and Tanzania. Barbara Ann Barrett & Christian Groes-Green (toim.) *Studying Intimate Matters: Engaging Methodological Challenges in Studies on Gender, Sexuality and Reproductive Health in Sub-Saharan Africa*. Kampala: Fountain Publishers.

Simpson, Anthony 2007. Learning Sex and Gender in Zambia: Masculinities and HIV/AIDS Risk. *Sexualities* 10:2, 173–188.

Stark 2013. Transactional sex, mobile phones and social trust in a Tanzanian slum. *Suomen antropologi. Journal of the Finnish Anthropological Society* 1, 12–36.

Swidler, A. ja S. C. Watkins 2007. Ties of Dependence: AIDS and Transactional Sex in Rural Malawi. *Studies in Family Planning* 38:3, 147–162.

Trimingham, J. Spencer 1964. *Islam in East Africa*. Oxford: Clarendon Press.

UN-HABITAT 2010 (Revised and updated version of 2003 report). *The Challenge of Slums*. London & Sterling, VA.: Earthscan Publications Ltd.

UNAIDS 2013. Global Report: UNAIDS Report on the Global AIDS Epidemic 2013. Accessed online at:

http://www.unaids.org/sites/default/files/en/media/unaids/contentassets/documents/epidemiology/2013/gr2013/UNAIDS_Global_Report_2013_en.pdf

Van Donk, Miriam 2006. “Positive” Urban Futures in Sub-Saharan Africa: HIV/AIDS and the Need for ABC (A Broader Conceptualization). *Environment and Urbanization* 18:1, 155–175.

Wamoyi, Joyce, Daniel Wight, Mary Plummer, Gerry Hilary Mshana & David Ross 2010.

Transactional Sex amongst Young People in Rural Northern Tanzania: An Ethnography of Young Women's Motivations and Negotiation. *Reproductive Health* 7:2.

Wight, Daniel, Mary Plummer, Gerry Mshana, Joyce Wamoyi, Zachayo Shigongo, ja David Ross 2006. Contradictory sexual norms and expectations for young people in rural Northern Tanzania. *Social Science & Medicine* 62, 987–997.